

Hasznos-e az Offenbányai huták életbeléptetése?

BÁRÓ EÖTVÖS LORÁND¹

Az erdélyi ércz hegység vidéke nagyon szegény – lakosai a föld felületén nem képesek élelmüket keresni s annak gyomrából kénytelenek azt előteremteni. A nép csak nem kizárólag bányászattól él s még egy része kincstári vagy nagyobb társulati bányákban dolgozik, s a kis díj mellett melyet magának ekként szerez (Nagyágon a maximum mit egy bányász magának kereshet havonként 15 forint, Verespatakon 10-12 frt., Offenbányán 8 frt.), a küzdelmet az éhség ellen csak nehezen állja meg és addig másik és pedig nagyobb része munka hiányában saját kezére dolgozik s a hová szerencséje vezérli, vagy hol már apja elkezdette lyukat fúr a sziklába és fáradhatatlanul dolgozik, nem mint talán sokan képzelik a nagy kincs – hanem egy falat kenyér reményében.

Az ilyen paraszt bányász csak úgy élhet meg, ha érczei megzúzva s a hutába állítva legelőbb a munka árát megfizetik. Oly vidéken, honnét hutákba való szállítás ára nagyon magas, csak kevesebb érczek dolgoztathatnak fel s a kevésbé becsesek vagy érintetlenül maradnak, vagy a bányász akaratja ellenére is kénytelen gyakran azokban dolgozni: mint értéktelen hulladékot halomra rakja azokat, nincs aztán miből munkáját s így élelmét fizesse és előbb, utóbb tönkre megy. Az Erdélyi érczes hegység egyik vidékén, értem a Verespatak-Offenbányait ilyenféle viszonyokkal találkozunk – Verespatakon nyomor mutatkozik – Offenbányán pedig az éhség az uralkodó – úgy hiszem e bajon az Offenbányai huták felállítására által némileg segítve lenne.³ Az összes Erdélyi érczes hegységben két huta dolgozik – így természetesen bányái is két csoportra oszlanak.

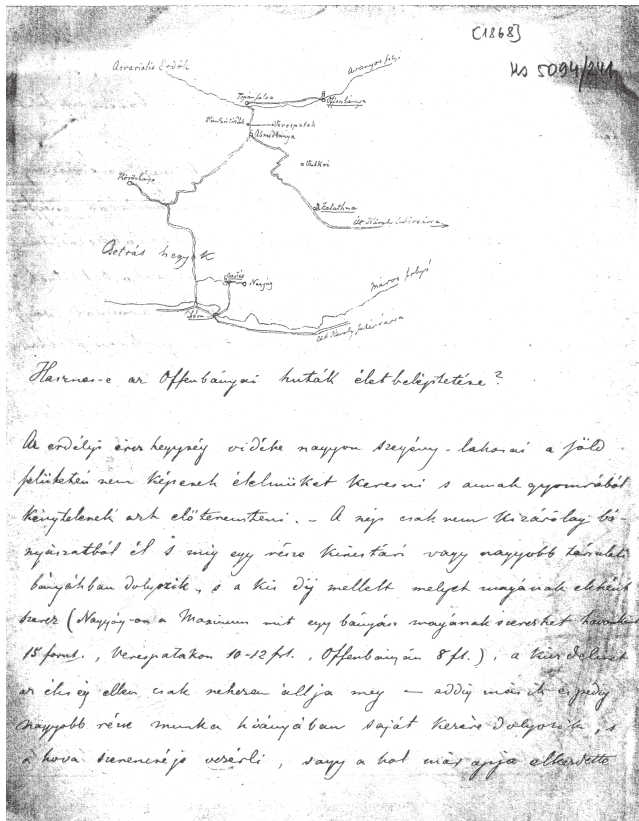
Az egyik Csertés, mely kevés víz és fával kevés, de nagyon becses érczeket dolgozik fel s a Nagyi bánya mellék coloniája – e mellett még gyűlhelyét képezi a kisszerű bányászatoknak, melyek a nyugatra elterülő Csetrási hegységben műveltetnek s a hébe-hóba a Körösbányai ércz küldeményeknek. Csertési minden kisszerűsége daczára céljának kitetszőleg megfelel.

A másik nagyobb újabb modorú huta a Zalathnai – míg a Csertési évenként 4-5 mázszát ez 14-15 mázsa aranyat dolgozik fel s küld be a Károlyfahérvári pénzverdének.

¹ A kéziratra *Tóth Álmos* bukkant *Eötvös Loránd* hagyatékának az MTA Kézirattárában őrzött részében. A kézirat (6 számozott oldal) Ms 5094/241 számot visel és jobb felső sarkában – ld. a kezdő oldal beszerkesztett másolatát – szögletes zárójelben 1868-as évszám van. *Eötvös* írását – személyén túl – az is figyelemre méltóvá teszi, hogy eddigi tudásunk szerint szerzője bányászati-kohászati kérdésekkel nem foglalkozott. Nem tudjuk, *Eötvös* milyen érdekből készítette kis tanulmányát. Talán atyja kérésére, ki akkor az MTA elnöke volt és tudjuk, a kormányzat évek óta foglalkozott a kérdéssel, mitevő legyen a térségi állami bányákkal. Ezt világosan kifejezi a *Grimm János* és *Faller Gusztáv* 1873-ban megjelent „Vélemény a nagybányai és kolozsvári bányakerületben fekvő kincstári bányaművek állapota, műveltetése vagy feladása iránt” c. anyag, amely a pénzügyminiszter rendelkezére készült. A saját alá helyezésekor az eredeti helyesírás tükrözésére törekedtünk. Jelen összeállítás egyben tisztelgés kíván lenni *Eötvös* emléke előtt, aki 1867-ben (135 esztendeje) lépett be magyarhoni földtani társulatba. Az írást *Tóth Álmos* rendezte sajtó alá, illetve látta el jegyzetekkel.

² Nem lehet cél az offenbányai földtani-, bányászati viszonyok bemutatása. A 19. század negyvenes éveiben – *Debreczeni* tevékenysége eredményeként – az offenbányai nemesfémkohók nyereségessé váltak s új olvasztó is megkezdte működését.

³ Talán nem éréktelen e gondolat kapcsán rámutatni, hogy a nevezzük így: a „szociális bányászkodás” fenntartása nem idegen a kiegyezés utáni kortól és az akkori kormányoktól. Hasonló gondolatot fogalmazott meg egyébként a szakma nem egy kiválósága szakcikkek sorában. Erre egyébként a Magyar Bányászat Évezredes Története, 1997. I. p254 is utal, idézve *Farbaky István* országgyűlési képviselőt: „A magyar kormány gondoskodott arról, hogy eltekintve az ezüst piaci áráról, magasabb áron váltsák be a termelőktől az ezüstöt.”

egy két kaputos embert, ki Offenbányán desperál kérdezi miért van ez, egy úgy hiszem a múlt évtizedből datáló kormányi rendeletre hivatkoznak.

Magas helyen valószínűleg sokalták a két térképen oly közel fekvő hutát s elhatározták, hogy meg kell az egyiket szüntetni – s maradjon meg az, mely az ércz hegység középpontján fekszik t.i. Zalathna. E tekintetben azonban a térkép nem adhat kielégítő felvilágosítást; mert ha Zalathna az ércz hegység középpontján fekszik is, semmi esetre sem képezi annak súlypontját – ez okvetlenül Verespatak, mely az Erdélyben évenként termelt 18 mázsá aranyból 10-11 mázsát állít elő.

Tekintsünk el tehát az Offenbánya érczekétől, s mert a főérdek az Erdélyi bányászatban bizonyosan Verespatak érdeke vizsgáljuk meg ennek szempontjából czélszerű-e az Offenbányai huta felállítása?

Verespánya egy nagyobb aerariális bánya mellett számtalan kis társulati bányát mutat föl – mely utóbbiak érceket maguk megzúzván Zalathnára viszik. (Verespatakon a Vurvu Runi⁴ mentében s az Abrudi völgyben több mint 800 ily kisszerű zúda van.

Az út Verespataktól Zalathnában mintegy 5 mfd s magán hegyen vezet át, az út Offenbányába 4 mfd, és teljes síksága miatt tetemesen előnyösebb.

Az Aerariális érczek egy szép új szerkezetű zúdában zúzatnak meg, hova lóvonatú vasuton egyenesen a bányából hordatnak le – e zúda az Abrudi völgyben órányira Abrudbányától fekszik az Offenbányai út mellett.

E huta a részben gazdag érczeket különös tekintettel e fémre dolgozza fel, és egy kis higany-kemenczével is el van látva; azonban az ércnek legnagyobb részében nincs vize, mellyel kemenczéit fúj-tassa, zúzdáit mozgassa – s azután a fát, amelyet a szomszéd kopasz hegyek többé nem nyújthatnak messziről s drágán kénytelen hozatni.

Van még egy huta az ércz kerületben, értem az Offenbányait. El van ez is látva a czélszerű berendezéssel, mellette az Aranyos folyik, s víz szálfákat hátán, melyeket Topánfalvai aerariális [kincstári, szerk.] erdőkerületből küldenek a Maros felé; de a szép új gát, mely vizét a huta kerekéhez vezet-hetné, el van zárva, a kémények sem füstölnek s az ajtókon erős lakatok függnek.

A huta áll, a vidék éhez-ik, télen rendszeres vendég az éhségtyphus – s ha valaki

⁴ minden bizonnyal román földrajzi név, a név átírása bizonytalan

Vízhiánya miatt az évenként feldolgozandó 300 ezer mázsából csak 60-71 ezret dolgozik fel. A terv lövasutat a vízgazdag Aranyosig vinni s a zúzdákat ott felállítani – az Aeráriumnál semmi ellenvetésre nem talált s csak idő és pénz kérdése lehet.

Ez újonnan felállítandó zúzdáktól Zalathnára 6 mfd-nyi hegyes út vezet – sőt szállításra talán még az Aranyos vize is használható volna.

Nem kételkedhetni tehát azon, hogy az Offenbányai huta felállítatván a Verespataki érczek oda gyűlnének – s a szállítási holt díjak tetemes csökkennének.

Az Aerárium nyeresége tehát, hozzá véve a nyereséget, melyet ez által Topánfalva erdejéből, és jelenleg csaknem eredménytelenül mívelt Offenbányai bányáiból húzhatni nem csekély – és mindenestre nagyobb, mint a költségek, melyek a huta újabb életbeléptetésére megkívántatnának.

Ha Verespatak érdeke az Offenbányai huták felállítása mellett szól, talán nem is szükséges még egyszer említenem, hogy akkor magának Offenbányának érdeke is csatlakozik. Ez utóbbi a mint ma kezelhetik egyedül a gazdag érczeket képes értékesíteni, a kevésbé becseket (itt Poch-erz) [= zúzóérc, szerk.] a magas vitelbér miatt a Zalathnára szállításnál fizetnie kellene, mint becstelen köveket halomba rakja.

És ezt nem csak az állam, hanem a szegény munkás is teszi, s a huták megállítása óta elvetette kalapácsát, tönkre ment; és a ma a hajdan oly viruló Offenbánya – melynek hajdani gazdagságáról csodákat mesélnek – úgy szólván parlagon hever.

Ha tehát a kormány a Zalathnai hutát a Volkoi, Facsebánya – Terierel [? szerk.] stb. s egyéb szomszéd, s részben talán a Verespataki bányák érceinek feldolgozására épségben feltarthatná – de e mellett néhány ezer forintot (talán 20-30 ezer) az Offenbányai huták életbeléptetésére fordítani; így ezáltal magának csak hasznot hajtana, és a mi egy kormány feladatával szinte nem lehet ellenkezésben, jót cselekedne.

A fenti tanulmány leközlésével báró Eötvös Loránd emléke előtt tisztelgünk, az alábbi rendezvény alkalmából.

Földtudományi előadóiülés az Akadémián

2002. november 21-én az MTA felolvasó termében a gróf Klebelsberg Kunó Alapítvány, az MTA Földtudományi Osztálya és a Magyarhoni Földtani Társulat Tudománytörténeti Szakosztálya rendezésében „A földtudomány nagy tudósegyéniségei” sorozat 10. ülésén Szabó Zoltán „Báró Eötvös Loránd, a geofizika atyja” és Kecskeméti Tibor „Koch Antal kolozsvári és budapesti geológus professzor” címmel tartott előadást.

Az előadóiület megtisztelte gróf Klebelsberg Éva, az Alapítvány létrehozója és elnöke, továbbá többen Koch Antal rokonai közül. Dudich Endre levezető elnök méltatta az Alapítvány tíz évét. A mostani és az elmúlt évek ülésein áttekintést kaphattak a hallgatók a legkiválóbb magyar geológus-geográfus tudósok egész sorának (összesen 20 tudós) tudományos cselekedeteiről. Az Alapítvány elnöke megköszönte a tíz évet, ami alatt a nagybátyja nevével fémjelzett Alapítvány munkájában tudósokkal, kiváló szakemberekkel együtt dolgozhatott. Remény van, hogy az Alapítvány, esetleg más szervek támogatásával az elhangzott előadások nyomtatásban is megjelenjenek. Az Eötvös-előadás után Plósz Katalin, a Koch-előadás után Papp Péter korreferátuma hangzott el.